

Sürgün genel bir kavramdır; döneme, terk edilen ve gelinen ülkelerle, gitmek zorunda kalan insanlara göre farklı özellikler gösterir. Aynı ülkeden giden insanlar farklı ülkelere gittiklerinde farklı sürgünlükler yaşarlar.

Isabele Allende'nin *Dieser weite Weg* romanı bir kadın ve erkeğin çifte sürgünlüğünü anlatır. İspanya iç savaşını Falanjistlerin kazanmasından sonra Fransa üzerinden Şili'ye giderler; bu ülkede yaşadıkları otuzdan fazla yılın ardından Pinochet darbesi nedeniyle Venezüella'ya gitmek zorunda kalacaklardır. Ayrıldıkları ve gittikleri ülkelerin dili aynıdır: İspanyolca. Dilini bildiği bir ülkeye giden sürgünle, bilmediğine gidenin sürgünlükleri farklı olacaktır. İkinci örnekte –mesela Hollanda'ya giden Şilililer gibi- dilsizlik ve dolayısıyla iletişimsizlik önemli sorun iken, Venezüella'ya gidenler bunu yaşamayacaktır.

Tanınmış Alman yazarlarından Anna Seghers Naziler nedeniyle Fransa'ya gittiğinde bunu sürgünlük saymaz çünkü yeni ülkenin dilini ve kültürünü bilmektedir. Nazi işgali sonucu buradan Meksika'ya gitmek zorunda kaldığında durum değişecektir.

Yaşananların tamamı sürgünlüktür ama aynı kelimenin içeriği değişiktir. Sürgünlükle ilgili genel belirlemelerle yetinildiğinde özgün sürgünlükler anlaşılabilir ve her sürgünlüğün özgünlüğü vardır ve bu da alt özgünlüklere ayrılır.

Örnek olarak Türkiyeli Avrupa sürgünlerinde kişinin Almanya veya İsviçre'ye gitmesi, burada iltica etmesi, bu politik kişinin sonraki yaşantısını etkileyecektir. Almanya'da yıllar önce gelip yerleşmiş işçilerle ilticacıların ilişkisi yoğun sayılabilecekken, işçi göçünün daha yeni olduğu İsviçre'de durum değişiktir.

TÜRKİYELİ SÜRGÜNÜN ÖZGÜNLÜKLERİ

Konumuzu büyük çoğunluğu oluşturan Avrupa sürgünleriyle sınırlandırarak olursak;

1. İnsanlar bir ülkeden çıkıp, sayıları daha az olan ama o ülkenin dilini konuşan insanların yaşadığı başka bir ülkeye geldiler. Durumları Şili'den Meksika'ya sürgüne gidenlerden daha iyiydi çünkü geldikleri ülkenin çoğunluk toplumuyla farklı dil nedeniyle iletişim kuramazken, sayıca daha az ama aynı dili konuştukları insanların arasına geldiler. Şilililer Meksika'da çok sayıda Şilili bulamazken, Türkiyeliler için durum farklıydı ve dahası politik olan bu insanlar değişik örgütlerin içinde yıllardan beri çalışma yaptıkları bir kitleyle karşılaşacaklardı.

Şilililer için benzer durumdan söz edilemez.

2. Klasik sürgünlükte gidiş-dönüş şöyledir:

İnsanlar ülkelerinden başka ülkelere gitmek zorunda kalırlar. Burada 10-20 yıl bazen daha uzun süre yaşarlar ve şartlar değişince de –gidenlerin sayısı kadar olmasa bile- geri dönerler.

Şilililer bu konuda örnek verilebilir. Pinochet diktatörlüğünün ardından geri dönüşler yaşanmıştır.

Klasik sürgünlükte gidiş ve dönüş varken, Avrupa sürgünlerinde gidişler ve dönüşler vardır.

1981'den başlayarak –öncesi de vardır ama konuyu politik göçün yoğunlaştığı yıllarla sınırlandırıyoruz- başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerine yoğun geliş yaşandı.

On yıl kadar sonra bu kitle içinde 141. ve 142. maddelerden yargılananların davaları düştü ve yeni infaz yasasından yararlananlarla birlikte çok sayıda kişi geri döndü.

1990'lı yılların ilk yarısında Kürt sürgünleri gelmeye başladı. Gidenlerin ve yeni gelenlerin sayıları ancak tahmin edilebilir ve ikincisinin ilkinden fazla olduğu söylenebilir.

Klasik sürgünlükte kitlenin bileşimi yaklaşık aynı kalırken, Avrupa sürgünlerinde dönüşler ve yeni gelişler sonucu bileşim değişmektedir. Bu ise klasik sürgünlükten bir başka önemli farklılık demektir.

Ardından farklı bir kitle, Fettullahçılar geldi. Başka ülkelerde politik olarak oldukça farklı bir kitlenin sürece katılması –bildiğim örneklerin sınırları çerçevesinde- yaşanmamıştır.

Bununla eş zamanlı olmak üzere KHK'lıların –ağırlıklı akademisyenlerin- sürgünü başladı. Birkaç yıl sonra bunların bir bölümü dönecekti.

Birkaç yıldan beri ise ağırlıklı doktorlardan oluşan “gönüllü sürgünlük” yaşanıyor. Bu insanların politik ve ekonomik sorunları bulunmuyor ama orada yaşamak istemiyorlar. Bunların bir bölümü genellikle Almanya olan yeni ülkede yerleşecek, bir bölümü dönecektir.

Bu kadar çok bileşenli ve hareketli bir sürgünlük süreci nasıl incelenebilir?

Gelenlerin sayıları ancak tahmin edilebilir ve doğrulukları tartışmalıdır, benzeri dönenler için de geçerlidir.

Burada Türkiyelilerin önemli bölümünde bulunan bir yanılgıya dikkat çekmek gerekir: sürgünü sadece gelenlerin olduğu bir süreç olarak düşünmek. Avrupa sürgünlerinin özgünlüklerini atlayarak klasik süreci her zaman geçerli olarak düşündüğümüzde bu yanılgı kaçınılmaz olmaktadır. Açık olan sürgün sayısındaki artıştır.

Türkiye'de konu yavaş da olsa gündeme geliyor ve araştırma yapanlar bazı sürgünlere soru formları gönderiyorlar. Sorulardan araştırmacıların konuya hakim olmadıkları anlaşılıyor. Başta Avrupa sürgünlüğünün dinamik karakterini anlamamışlardır. Sürgünlerin bileşimi sürekli

değiştiği gibi sürgündeki insanlar da değişiyor, 20-30 yıl önce geldiği zamanki değerlendirmelere sahip olmuyor ve hatta olumlu veya olumsuz yönde kimlik değişimi gerçekleşiyor.

Sürgün araştırmaları; ülkeden nasıl çıktınız, gittiğiniz ülkede hangi zorluklarla karşılaştınız sorularının ilerisinde bir kapsama sahiptir.

Avrupa sürgünlüğünün araştırılmasında şu yöntemlerden söz edilebilir.

Birincisi; karşılaştırmalı incelemedir. Bu karşılaştırma başka ülkelerin –mesela Yunanlıların Avrupa sürgünlüğüyle bizimki arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları içermelidir.

Daha önemlisi Avrupa sürgünlerinin içindeki karşılaştırmadır.

1. Farklı zamanlarda gelenlerin karşılaştırılması. Yeni gelenlerle –beş yıldan az zaman önce- en az 20 yıl önce gelmiş olanların değişik konulardaki değerlendirme farklılıkları.

2. Farklı sürgün grupları arasında karşılaştırmalar. 12 Eylül sürgünleriyle KHK'lılar gibi...

3. Kişi olarak sürgündeki değişim. Sürgünle ilgili değerlendirmeleri diyelim 20 yılda değişmiş midir, değişmişse nasıl?

4. Önceki madde genişletilerek sürgünler tarihi –bireysel tarihler- kapsamında da değerlendirilebilir. Burada ikinci yöntem olarak sözlü tarih uygun olmakla birlikte, bu yöntem, kişinin önüne teybi koyup, “anlat bakalım” demek değildir. Büyük bir teorisi ve duruma göre uygulanacak farklı yaklaşım tarzları içerir. Konunun bilinmesi yetmez, yöntemin de öğrenilmesi gerekir.

Bir başka önemli inceleme konusu, Avrupa sürgünleriyle TC devletinin Avrupa'daki

mücadelesidir.

1990 sonrasında kadrolar değişmiş ve TC, Avrupa ülkelerinde açık ve gizli örgütlenmesini güçlendirmiştir. TC İnterpol'e çok sayıda isim bildirip tutuklanıp iade edilmelerini istemekten suikast teşebbüslerine, sürekli izlemeden Türkiye'ye giden ve sakıncalı görülen kişilerin tutuklanmasına, insan kaçırma, değişik sol kişi ve örgütler hakkında sürekli bilgi toplamaya kadar yaygın ve yoğun bir faaliyet içindedir.

Başka bir konu olarak kadınların durumu incelenebilir. Sürgünlüklerinin erkeklerinkine benzer ve farklı yanları, değişik zamanlarda gelmiş kadınların sürgünlüklerindeki farklılıklar gibi...

Kürtlerin sürgünlüğü başlı başına bir konudur.

SONUÇ

Sürgünlüğün incelenmesinde iki yöntem öne çıkar: sözlü tarih ve karşılaştırma. Özellikle ikinci yöntem politik bilim ve sosyolojide yaygın kullanılmaktadır.

Sürgün olmak, sürgünlüğün teorisini, ülkelere göre değişen özellikleri hakkında bilgi sahibi olmak anlamına gelmez. Teorinin –yöntemler dahil- öğrenilmesi gerekir.

Avrupa sürgünlüğü az incelenmiş, neredeyse boş bir alandır. Sürgünlükte yaşanan değişim konusu, bildiğim kadarıyla hiç incelenmemiştir ve araştırmacılarını beklemektedir.

Bu yazı Sürgün Dergisi'nin 4. sayısında yayınlanmıştır (Temmuz 2022).